অধ্যায় ১ ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায়

অধ্যায় গাঁথনি

১.১ উদ্দেশ্য
১.২ পৰিচয়
১.৩ নিৰপেক্ষ ন্যায়
১.৩.১ নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ গঠন
১.৪ বিন্যাস বা মূর্তি বা আকৃতি
১.৫ ন্যায়ৰ সংস্থান
১.৬ ভেন্ চিত্ৰৰ সহায়ত ন্যায় অনুমানৰ বৈধতা নির্ণয়
১.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১.৮ অধিক জানিবলৈ
১.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ সংজ্ঞা দিব পাৰিব
- নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ গঠন ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- বিন্যাস বা মূর্তি কি আলোচনা কৰিব পাৰিব
- সংস্থান কি ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ভেন্ চিত্ৰৰ সহায়ত উদাহৰণ সহ ন্যায়ৰ বৈধতা নির্ণয় কৰিব পাৰিব।

১.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিয়ে নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিছে। অধ্যায়টিয়ে নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ সংজ্ঞাৰ লগতে গঠনো সামৰি লৈছে তদুপৰি এই অধ্যায়টিত নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ মূর্তি বা বিন্যাস, সংস্থান আৰু ভেন্ চিত্ৰৰ সহায়ত বৈধতা নির্ণয় আদিৰ ধাৰণাও পোৱা যাব।

নিৰপেক্ষ ন্যায় হৈছে নিগমন অনুমানৰ এটা প্রকাৰ, য'ত দুটা নিৰপেক্ষ বচন থাকে আৰু সেই দুটা নিৰপেক্ষ বচনৰ সংযুক্ত ফলস্বৰূপে সিদ্ধান্তৰ নিঃসৃতকৰণ হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে,

সকলো দার্শনিক হয় বুদ্ধি-বৃত্তিসম্পন্ন।
সকলো গণিতজ্ঞ হয় দার্শনিক।
∴ সকলো গণিতজ্ঞ হয় বুদ্ধি-বৃত্তিসম্পন্ন।

উপৰোক্ত উদাহৰণটোত গোটেইকেইটা বচনেই নিৰপেক্ষ বচন।

১.৩ নিৰপেক্ষ ন্যায়

যি নিগমনাত্মক যুক্তিত দুটা আধাৰ বচনৰ সংযুক্ত ফলস্বৰূপে সিদ্ধান্ত নিঃসৃত হয় তাক ন্যায় অনুমান বোলে। নিৰপেক্ষ ন্যায় কেৱল তিনিটা নিৰপেক্ষ বচনেৰেগঠিত নিগমনাত্মক যুক্তি।

১.৩.১ নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ গঠন

এটা নিৰপেক্ষ ন্যায়ত তিনিটা নিৰপেক্ষ বচন থাকে, তাৰে প্ৰথম দুটাক আধাৰ বচন বা আশ্ৰয় বাক্য বুলি কোৱা হয়। আধাৰ বচনৰ জৰিয়তে যিটো বচন সাব্যস্ত কৰা হয়, তাক সিদ্ধান্ত বোলা হয়। এটা নিৰপেক্ষ ন্যায়ত তিনিটা পদ থাকে আৰু প্ৰত্যেকটোৱেই একে অৰ্থত দুবাৰকৈ ব্যৱহৃত হয়। নিৰপেক্ষ ন্যায়ত এই তিনিটা পদৰ নাম হৈছে সাধ্যপদ, পক্ষপদ আৰু হেতুপদ। সিদ্ধান্তৰ বিধেয় পদক ন্যায়ৰ সাধ্যপদ আৰু সিদ্ধান্তৰ উদ্দেশ্যপদক ন্যায়ৰ পক্ষপদ বোলা হয়। যিটো পদ দুয়োটা আধাৰ বচনতে উপস্থিত থাকে, কিন্তু সিদ্ধান্তত উপস্থিত নাথাকে, তাক হেতুপদ বা মধ্যপদ বোলা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে,

সকলো গ্ৰীক হয় মানুহ।
সকলো এথেঞ্চবাসী হয় মানুহ।
∴ সকলো এথেঞ্চবাসী হয় মানুহ।

ইয়াত ‘মানুহ’ পদটো সিদ্ধান্তৰ বিধেয় পদ, গতিকে ই সাধ্যপদ। সিদ্ধান্তৰ উদ্দেশ্যপদ “এথেঞ্চবাসী” পদটো পক্ষপদ। ‘গ্ৰীক’ পদটো দুয়োটা আধাৰ বচনতে উপস্থিত আছে কিন্তু সিদ্ধান্তত নাই, গতিকে ই ন্যায়ৰ হেতুপদ।

যিটো আধাৰ বচনত সাধ্যপদ উপস্থিত থাকে, তাক সাধ্য আধাৰ বচন বোলে আৰু যিটো আধাৰ বচনত পক্ষপদ উপস্থিত থাকে, তাক পক্ষ আধাৰ বচন বোলে। গতিকে “সকলো গ্ৰীক হয় মানুহ” বচনটো সাধ্য আধাৰ বচন কাৰণ ইয়াত সাধ্যপদ ‘মানুহ’ উপস্থিত আছে। আকৌ “সকলো এথেঞ্চবাসী হয় গ্ৰীক” বচনটো পক্ষ আধাৰ বচন, কাৰণ ইয়াত পক্ষপদ ‘এথেঞ্চাবাসী’ উপস্থিত আছে।

এটা নিৰপেক্ষ ন্যায়ত প্ৰথমে সাধ্য আধাৰ বচন বা আশ্ৰয়-বাক্য, দ্বিতীয়তে পক্ষ আধাৰ বচন বা আশ্ৰয়-বাক্য আৰু সৰ্বশেষত সিদ্ধান্ত থাকে। সাধ্য আধাৰ বচন আৰু পক্ষ আধাৰ বচনক সিহঁতৰ স্থান অনুসৰি সংজ্ঞা দিয়া নহয়; সাধ্যপদ আৰু পক্ষপদৰ উপস্থিতিৰ সহায়তহে সংজ্ঞা দিয়া হয়।

নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমানৰ একোটা ‘আকাৰ’ আছে। ন্যায়ৰ এই আকাৰ আধাৰ বচন আৰু সিদ্ধান্তৰ আকাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। তৰ্কবিজ্ঞানসন্মত বচনক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা আখৰসমূহৰ (যেনে— A, E, I আৰু O) প্ৰথম আখৰটোৱে সাধ্য আশ্ৰয়-বাক্য বা আধাৰ বচন, দ্বিতীয়টোয়ে পক্ষ আধাৰ বচন আৰু তৃতীয়টোয়ে সিদ্ধান্তক নিৰ্দেশ দিয়ে। উদাহৰণ স্বৰূপে,

সকলো গ্ৰীক হয় মানুহ।
সকলো এথেঞ্চবাসী হয় গ্ৰীক।
∴ সকলো এথেঞ্চবাসী হয় মানুহ।

ওপৰৰ উদাহৰণটোত সাধ্য আধাৰ বচন A বচন, পক্ষ আধাৰ বচন A বচন আৰু সিদ্ধান্তও A বচন।

১.৪ মূর্তি বা বিন্যাস বা আকৃতি

নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ মূর্তি ন্যায়ত থকা বচনসমূহৰ আকাৰৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে। উপৰোক্ত উদাহৰণটোত আটাইকেইটা বচনেই 'A' বচন অর্থাৎ দুয়োটা আধাৰ বচন আৰু সিদ্ধান্ত 'A' বচন গতিকে, ন্যায় অনুমানটোৰ মূর্তি হ'ব AAA।

আকৌ ন্যায়ৰ মূর্তিয়ে সম্পূর্ণ ৰূপে ন্যায়ৰ আকাৰ নির্দ্ধাৰণ কৰে। দুটা ন্যায়ৰ মূর্তি বা আকৃতি একে হ'লেও আকাৰ ভিন্ন হ'ব পাৰে। একে আকৃতিৰ দুটা ভিন্ন ন্যায়ৰ উদাহৰণ চোৱা হওঁক—

১) সকলো দার্শনিক হ'ল বুদ্ধিজীৱী।
কিছুমান বৈজ্ঞানিক হয় বুদ্ধিজীৱী।
∴ কিছুমান বৈজ্ঞানিক হয় দার্শনিক।

২) সকলো বৈজ্ঞানিক হয় দার্শনিক।
কিছুমান বৈজ্ঞানিক হয় গণিতজ্ঞ।
∴ কিছুমান গণিতজ্ঞ হয় দার্শনিক।

দুয়োটা ন্যায়তে সাধ্য আধাৰ বচন সামান্য সদর্থক অর্থাৎ A বচন; পক্ষ আধাৰ বচন বিশেষ সদর্থক অর্থাৎ I বচন আৰু সিদ্ধান্ত বিশেষ সদর্থক, অর্থাৎ I বচন। গতিকে ন্যায়ৰ আকৃতি বা মূর্তি হৈছে AII। কিন্তু দুয়োটাই ভিন্ন। দুয়োটাৰে 'আকাৰ' যে পৃথক তাক জানিবলৈ আমি বচনৰ পদসমূহৰ অর্থাৎ সাধ্যপদ, পক্ষপদ আৰু হেতুপদৰ পৰিৱর্তে ক্রমে P, S আৰু M আখৰ ব্যৱহাৰ কৰিম। ওপৰোক্ত ন্যায় অনুমানৰ আকাৰ হ'ব—

১) সকলো P হয় M
কিছুমান S হয় M
∴ সকলো S হয় P

২) সকলো M হয় P
কিছুমান M হয় S
∴ কিছুমান S হয় P

দুয়োটা ন্যায় অনুমানতে হেতুপদৰ স্থান পৃথক। প্রথম উদাহৰণটোত হেতুপদ দুয়োটা আধাৰ বচনতেই বিধেয় কিন্তু দ্বিতীয়টো উদাহৰণত দুয়োটা আধাৰ বচনতেই উদ্দেশ্য। গতিকে দেখা যায় যে একে মূর্তি সত্ত্বেও দুয়োটা ন্যায় অনুমানৰেই আকাৰ পৃথক।

ন্যায় অনুমানৰ মূৰ্তিয়ে ন্যায় অনুমানৰ আকাৰ সম্পূৰ্ণ ৰূপে নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰে। ন্যায়ৰ আকাৰ ইয়াৰ মূৰ্তি আৰু সংস্থান দুয়োটাইহে সম্পূৰ্ণ ৰূপে বৰ্ণনা কৰিব পাৰে।

১.৫ সংস্থান

ন্যায় অনুমানত হেতুপদৰ স্থান অনুসৰি ন্যায়ৰ সংস্থান নিৰ্ণিত হয়। আমি জানো যে ন্যায় অনুমানত হেতুপদ দুয়োটা আধাৰ বচনতে উপস্থিত থাকে। আধাৰ বচনত হেতুপদৰ স্থানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি আমি চাৰি প্ৰকাৰৰ সংস্থান পাওঁ। হেতুপদ সাধ্য আধাৰ বচনত উদ্দেশ্য আৰু পক্ষ আধাৰ বচনত বিধেয় হ'ব পাৰে অথবা দুয়োটা আধাৰ বচনতে বিধেয় হ'ব পাৰে অথবা দুয়োটা আধাৰ বচনতে উদ্দেশ্য হ'ব পাৰে অথবা সাধ্য আধাৰ বচনত বিধেয় আৰু পক্ষ আধাৰ বচনত উদ্দেশ্য হ'ব পাৰে। হেতুপদৰ এই চাৰি প্ৰকাৰৰ সম্ভাৱনাৰ পৰা ক্ৰমে প্ৰথম, দ্বিতীয়, তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ সংস্থান পোৱা যায়। এই চাৰিও প্ৰকাৰক তলত দিয়া ধৰণেৰে প্ৰকাশ কৰিব পাৰি।

M – P	P M	M – P	P – M
S – M	S M	M – S	M – S
– P	∴ S M	∴ M – S	∴ M – S
প্ৰথম সংস্থান	দ্বিতীয় সংস্থান	তৃতীয় সংস্থান	চতুৰ্থ সংস্থান

গতিকে ন্যায়ৰ মূৰ্তি বা আকৃতি আৰু সংস্থানে নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ আকাৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰে। তৰ্কবিজ্ঞানসন্মত বচন চাৰি প্ৰকাৰৰ— A, E, I আৰু O বচন। এটা ন্যায় অনুমানত দুটা আধাৰ বচন থাকে। গতিকে আমি প্ৰত্যেকটো সংস্থানত 16টাকৈ সম্ভৱ মূৰ্তি পাম। আকৌ সংস্থান চাৰিটা। সেয়েহে আমি 16 x 4 = 64টা সম্ভাবনীয় মূৰ্তি চাৰিওটা সংস্থানতে পাম। আকৌ প্ৰত্যেক 64টাৰেই চাৰিটাকৈ আকাৰ হ'ব পাৰে। গতিকে চাৰিওটা সংস্থানত মুঠতে 64 x 4 = 256টা মূৰ্তি বা বিন্যাস পোৱা যাব। এই 256টাৰ কিছুমান বৈধ আৰু কিছুমান অবৈধ।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায় কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমানত কি তিনিটা পদ থাকে?

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ মূৰ্তি বা আকৃতি বা বিন্যাস কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ এটা ন্যায় অনুমানত কেইটা সংস্থান থাকে?

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ খালী ঠাই পূৰ কৰক—

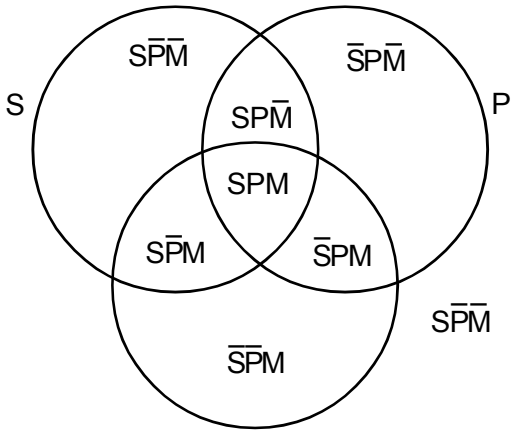
ক) এটা নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমানত ..... পদ থাকে।

খ) সংস্থানে ..... পদৰ স্থান নির্দেশ দিয়ে।

গ) ..... আৰু ..... ওপৰত ন্যায় অনুমানৰ আকাৰ নির্ভৰ কৰে।

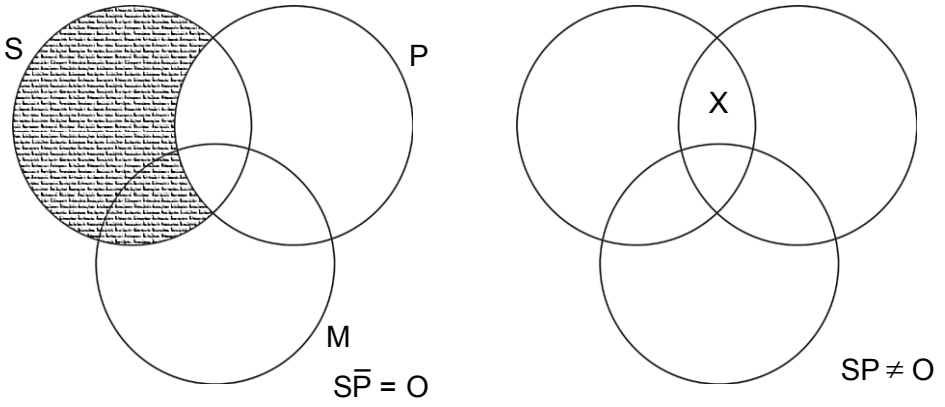
১.৬ ভেন্ চিত্রৰ সহায়ত ন্যায় অনুমানৰ বৈধতা নির্ণয়

আগৰ অধ্যায়ত আমি চিত্রৰ সহায়ত কেনেকৈ নিৰপেক্ষ বচন অঙ্কিত কৰিব পাৰি ব্যাখ্যা কৰিছোঁ। নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমান এটাক ভেন্ চিত্রৰ সহায়ত প্রকাশ কৰিবলৈ তিনিটা পদ, যেনে— সাধ্য, পক্ষ আৰু হেতুপদৰ বাবে তিনিটা বৃত্তৰ প্রয়োজন হ'ব। এই তিনিটা বৃত্তক S, P আৰু M প্রতীকেৰে সূচিত কৰা হয়। যি যথাক্রমে পক্ষপদ, সাধ্যপদ আৰু হেতুপদক নির্দেশ দিয়ে। তিনিওটা বৃত্ত তলত দেখুওৱা ধৰণেৰে উপৰা-উপৰিকৈ অঙ্কন কৰিব লাগিব। প্রথমে S আৰু P বৃত্ত দুটা অঙ্কন কৰি তাৰ ওপৰত M বৃত্তটো অঙ্কন কৰিব লাগিব। তিনিওটা বৃত্তৰ পৰা আঠটা শ্রেণী পোৱা যাব। $S\bar{P}\bar{M}$, $SP\bar{M}$, $\bar{S}P\bar{M}$, $S\bar{P}M$, SPM, $\bar{S}PM$, $\bar{S}\bar{P}M$, $\bar{S}\bar{P}\bar{M}$ ।

এই চিত্রটোৰ সহায়ত বিভিন্ন শ্রেণীক নির্দেশ কৰিব পাৰি। উদাহৰণ স্বৰূপে 'S' প্রতীকৰ সহায়ত সকলো 'বৈজ্ঞানিক' 'P' প্রতীকৰ সহায়ত সকলো 'দার্শনিক' আৰু 'M' প্রতীকৰ সহায়ত সকলো 'গণিতজ্ঞ' প্রতিনিধিত্ব কৰিব পাৰি। এতিয়া চিত্রৰ $S\bar{P}\bar{M}$ অংশই 'সকলো বৈজ্ঞানিক যি দার্শনিক আৰু গণিতজ্ঞ নহয়' বুজাইছে অর্থাৎ ই তিনিটা শ্রেণীৰ সমষ্টি, 'যি বৈজ্ঞানিক কিন্তু দার্শনিক আৰু গণিতজ্ঞ নহয়'। $SP\bar{M}$ হৈছে তিনিটা শ্রেণীৰ সমষ্টি 'যি বৈজ্ঞানিক আৰু দার্শনিক কিন্তু গণিতজ্ঞ নহয়'। $S\bar{P}M$ হৈছে 'বৈজ্ঞানিক আৰু গণিতজ্ঞ কিন্তু দার্শনিক নহয়'। $\bar{S}PM$ হৈছে দার্শনিক আৰু গণিতজ্ঞ কিন্তু বৈজ্ঞানিক নহয়। SPM অংশই নির্দেশ দিয়া শ্রেণীটো হৈছে 'সকলো মানুহ যি বৈজ্ঞানিক আৰু একে সময়তে দার্শনিক আৰু গণিতজ্ঞও'। $\bar{S}P\bar{M}$ হৈছে 'যি দার্শনিক কিন্তু বৈজ্ঞানিক আৰু গণিতজ্ঞ নহয়'। $\bar{S}\bar{P}M$ সেইসকল মানুহৰ শ্রেণী 'যি বৈজ্ঞানিক

আৰু দার্শনিক নহয়' কিন্তু গণিতজ্ঞ'। আকৌ $\overline{SPM}$ অংশই বুজোৱা শ্রেণীটো হৈছে 'যি বৈজ্ঞানিক, দার্শনিক আৰু গণিতজ্ঞ কোনোটোৱেই নহয়'। এই শ্রেণীটো হৈছে সেই সকলো মানুহ 'যি বৈজ্ঞানিক অথবা দার্শনিক অথবা গণিতজ্ঞ নহয়'। বেঁকা আঁচ টানি (Shading) আৰু 'X' বহুৱাই আমি যিকোনো নিৰপেক্ষ বচন যাৰ পদসমূহ S, P আৰু M অঙ্কন কৰিব পাৰো। উদাহৰণ স্বৰূপে, "সকলো S হয় P $(S\overline{P} = 0)$ বচনটো আমি Pৰ বাহিৰত থকা সকলো 'S'ক বেঁকা আঁচ টানি তলত দিয়া ধৰণেৰে প্রকাশ কৰিব পাৰো। কিছুমান S হয় P $(SP \neq 0)$ বচনটো S আৰু P বৃত্তৰ উপৰা-উপৰি অংশত 'X' বহুৱাই প্রকাশ কৰিব পাৰো।

ভেন্ চিত্রৰ সহায়ত নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমানৰ বৈধতা নির্ণয় কৰাৰ পদ্ধতিসমূহ হৈছে—

১) এটা নিৰপেক্ষ ন্যায়ত থকা তিনিটা পদক S, P আৰু M প্রতীকেৰে চিহ্নিত কৰা হয়। তিনিটা উপৰা-উপৰি বৃত্তৰ সহায়ত S, P আৰু Mক প্রকাশ কৰা হয়। S বৃত্তই হেতুপদক নির্দেশ দিয়ে।

২) প্রথমে আধাৰ বচন দুটা অঙ্কন কৰিব লাগিব। যদি এটা আধাৰ বচন সামান্য হয় আৰু আনটো বিশেষ বচন হয় তেন্তে প্রথমে সামান্য আধাৰ বচনটো অঙ্কন কৰি ল'ব লাগিব তাৰ পিছতহে বিশেষ বচনটো অঙ্কন কৰিব লাগিব।

৩) এইটো মন কৰিব লাগিব যে সিদ্ধান্ত বচনটো অঙ্কন কৰা নহয়। বৰঞ্চ আমি এইটো মন কৰিব লাগিব যে আধাৰ বচন অঙ্কন কৰাৰ পাছত সিদ্ধান্ত অঙ্কিত হৈছে নে নাই। যদি আধাৰ বচন অঙ্কন কৰিলে সিদ্ধান্ত নিহিত হৈ থাকে তেন্তে ন্যায় অনুমানটো বৈধ হ'ব; যদি নিহিত হৈ নাথাকে তেন্তে অবৈধ হ'ব। অন্য ধৰণে ক'বলৈ হ'লে এটা ন্যায় অনুমান বৈধ হয় যদি আধাৰ বচনে সিদ্ধান্তটো নির্দেশ কৰে। এটা বৈধ ন্যায়ৰ আধাৰ বচন অঙ্কিত কৰিলে সিদ্ধান্তটো অঙ্কিত কৰাৰ দৰে হয়।

ভেন্ চিত্রৰ সহায়ত তলত দিয়া ন্যায় অনুমানটো বৈধতা নির্ণয় কৰোঁ আহক—

সকলো গণিতজ্ঞ হয় দার্শনিক।
সকলো বৈজ্ঞানিক হয় গণিতজ্ঞ।
∴ সকলো বৈজ্ঞানিক হয় দার্শনিক।

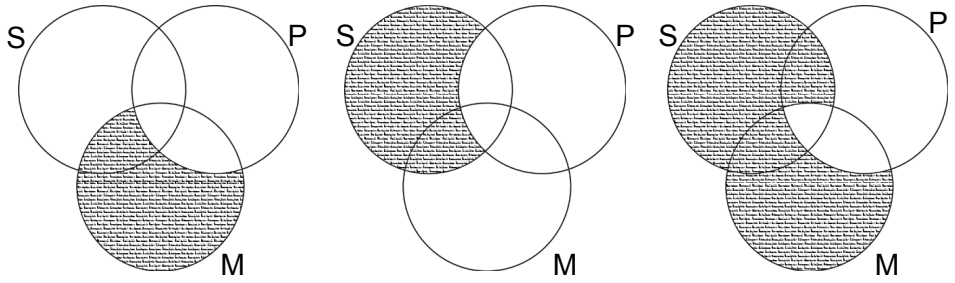
এই ন্যায় অনুমানটোত সকলো বচনেই 'A' বচন। গতিকে ইয়াৰ আকাৰ হ'ব AAA। এতিয়া এই ন্যায়টো প্ৰতীকেৰে প্ৰকাশ কৰিলে হ'ব—

$M \cap \sim P = \Lambda$ অথবা $M\overline{P} = O$

$S \cap \sim M = \Lambda$ অথবা $S\overline{M} = 0$

$S \cap \sim P = \Lambda$ অথবা $\therefore S\overline{P} = 0$

এতিয়া ভেন্ চিত্ৰৰ সহায়ত প্ৰকাশ কৰিলে আমি তলত দিয়া ধৰণে চিত্ৰ অঙ্কন কৰিব লাগিব।

চিত্ৰ (১) চিত্ৰ (২) চিত্ৰ (৩)

চিত্ৰ (১) $M\overline{P} = 0$ আধাৰ বচন প্ৰকাশ কৰিছে। $M\overline{P}$ এ দুটা শ্ৰেণী যেনে $M\overline{P}\overline{S}$ আৰু $MS\overline{P}$ অংশ দুটাক সামৰি লৈছে। বেঁকা আঁচৰ সহায়ত এই চিত্ৰ দুটা অঙ্কন কৰি $M\overline{P} = 0$ প্ৰকাশ কৰা হৈছে। সেইদৰে চিত্ৰ (২)এ $S\overline{M} = 0$ আধাৰ বচনটো প্ৰকাশ কৰিছে যি $S\overline{P}\overline{M}$ অংশ আৰু $SP\overline{M}$ অংশক সামৰি লৈছে। এই দুয়োটা অংশ বেঁকা আঁচ টানি অঙ্কন কৰি $S\overline{M} = 0$ প্ৰকাশ কৰা হৈছে। ন্যায় অনুমানটোৰ সিদ্ধান্ত $S\overline{P} = 0$ । $S\overline{P} = 0$ এ $S\overline{P}\overline{M}$ আৰু $SM\overline{P}$ অংশ সামৰি লৈছে, সেয়ে এই দুয়োটা অংশ অঙ্কিত হ'ব লাগিব। আধাৰ বচন দুটা অঙ্কন কৰোতে সিদ্ধান্তটো অঙ্কিত হৈছে। গতিকে ন্যায়িক যুক্তিটো বৈধ।

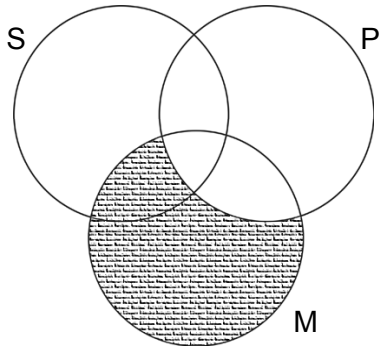
আন এটা ন্যায় অনুমানৰ উদাহৰণ চোৱা যাওঁক—

$M\overline{P} = O$

$MS \neq O$

$\therefore \quad SP \neq O$

উপৰোক্ত ন্যায় অনুমানটো অঙ্কন কৰিলে হ'ব—

আধাৰ বচন $M\bar{P} = 0$ অংশ অথবা $SM\bar{P}$ আৰু $\bar{S}M\bar{P}$ অংশ অঙ্কিত হৈছে। $MS \neq 0$ আধাৰ বচনটো $S\bar{P}M$ আৰু SPM অংশ দুটা সামৰি লৈছে। $S\bar{P}M$ অংশ ইতিমধ্যে অঙ্কিত হৈছে। গতিকে SPM অংশহে খালী হৈ আছে। গতিকে $MS \neq 0$ অংশ অঙ্কিত কৰিবৰ বাবে SP বৃত্তটোৰ অন্তর্গত SPM অংশত 'X' অঙ্কন কৰা হ'ল। গতিকে আধাৰ বচনৰ অঙ্কিত অংশই সিদ্ধান্ত অংশও অঙ্কিত কৰিছে বা আমি এনেদৰেও ক'ব পাৰো যে আধাৰ বচনত সিদ্ধান্তটো নিহিত আছে, সেয়ে যুক্তিটো বৈধ।

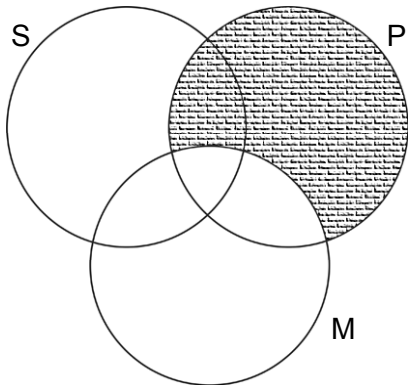
আন এটা উদাহৰণ চোৱা যাওঁক—

সকলো বৈজ্ঞানিক হয় গণিতজ্ঞ।
কিছুমান দার্শনিক হয় গণিতজ্ঞ।
∴ কিছুমান দার্শনিক হয় বৈজ্ঞানিক।

ইয়াক সংহতিত প্রকাশ কৰিলে হ'ব—

$P\bar{M} = O$
$S\bar{M} \neq O$
$SP \neq O$

ভেন্ চিত্রৰ সহায়ত তিনিটা উপৰা-উপৰি বৃত্ত আঁকি আধাৰ বচন অঙ্কন কৰিলে হ'ব—

আধাৰ বচন $P\overline{M} = 0$ অঙ্কন কৰিবৰ বাবে $SP\overline{M}$ আৰু $\bar{S}P\overline{M}$ অংশ অঙ্কন কৰিব লাগিব। $SM \neq 0$ আধাৰ বচনে $SM\bar{P}$ আৰু SPM অংশ সামৰি লৈছে। এই দুয়োটা অংশ খালী নহয়। গতিকে আমি দুয়োটা অংশৰ মাজত SM অংশত 'X' বহুৰাব লাগিব। সিদ্ধান্ত $SP \neq 0$ অংশই SP অংশত 'X' দাবী কৰে। কিন্তু চিত্রত অঙ্কন কৰা অনুসৰি 'X'টো সেই অংশতেই আছে বুলি প্রকাশ কৰা নাই। 'X'টো $S\bar{P}M$ অংশ বা SPM অংশ দুটাৰ ক'ত আছে সঠিককৈ নির্দেশ দিয়া নাই। গতিকে সিদ্ধান্তটো আধাৰ বচনৰ পৰা নিঃসৃত হোৱা নাই। যিহেতু আধাৰ বচনৰ অঙ্কিত অংশই সিদ্ধান্তটো নির্দেশ দিয়া নাই, গতিকে ন্যায়িক যুক্তিটো অবৈধ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৭ ঃ ভেন চিত্র পদ্ধতি কি?

.....

.....

১.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- এটা নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমানত তিনিটা নিৰপেক্ষ বচন থাকে।
- নিৰপেক্ষ ন্যায় এটাৰ আকাৰ, মূর্তি বা বিন্যাস আৰু সংস্থানৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে।
- ভেন্ চিত্রৰ সহায়ত নিৰপেক্ষ ন্যায় অনুমানৰ বৈধতা নির্ণয় কৰিবলৈ তিনিটা ওপৰা-উপৰি বৃত্ত অঙ্কন কৰা হয়। আমি আধাৰ বচনকেইটাহে অঙ্কন কৰো সিদ্ধান্ত অঙ্কন নকৰো। আধাৰ বচনৰ অঙ্কনে সিদ্ধান্ত অংশক নির্দেশ দিব লাগিব। যুক্তি এটা বৈধ হ'ব, যদিহে আধাৰ বচনৰ অঙ্কিত অংশই সিদ্ধান্তটোও অঙ্কন কৰে।

১.৮ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Bason and O'connom; *Introduction to Symbolic Logic*.
2) Copi, M. Irving; *Introduction to Logic* (Sixth edition).
3) Copi, M. Irving; *Symbolic Logic* (Fifth edition).

১.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায় হৈছে নিগমন অনুমান য'ত দুটা নিৰপেক্ষ বচনৰ পৰা সিদ্ধান্ত নিঃসৃত কৰা হয়।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ হেতুপদ, পক্ষপদ আৰু সাধ্যপদ

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মূর্তি হৈছে নিৰপেক্ষ ন্যায়ত থকা বচনসমূহৰ আকাৰ।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ চাৰিটা সংস্থান

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) তিনিটা পদ, খ) হেতুপদ, গ) সংস্থান আৰু মূর্তি

৬নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বৃত্তৰ সহায়ত শ্রেণী সম্বন্ধ বুজাবলৈ গণিতজ্ঞ আৰু তর্কবিদ জন ভেনে প্রণয়ন কৰা পদ্ধতি।

১.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ

প্ৰশ্ন ১ ঃ ন্যায়ৰ সংস্থানৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ মূৰ্তি কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায় মানে কি বুজা যায়?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ভেন্ চিত্ৰ কি?

প্ৰশ্ন ৫ ঃ আদৰ্শ নিৰপেক্ষ ন্যায় বুলিলে আপুনি কি বুজে?

প্ৰশ্ন ৬ ঃ আদৰ্শ নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ এটা উদাহৰণ দিয়ক।

খ) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ আদৰ্শ নিৰপেক্ষ ন্যায় কি? চমুকৈ উত্তৰ দিয়ক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ মূৰ্তিৰ ধাৰণাটো চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ মূৰ্তি ধাৰণা বুলি ক'লে আপুনি কি বুজে? চমুকৈ উত্তৰ দিয়ক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ চমু উত্তৰ দিয়ক—

ক) আদৰ্শ নিৰপেক্ষ ন্যায়

খ) সংস্থান

গ) ভেন্ চিত্ৰ পদ্ধতি

প্ৰশ্ন ৫ ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ গঠন সম্পৰ্কে চমু উত্তৰ দিয়ক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ নিৰপেক্ষ ন্যায় কি? নিৰপেক্ষ ন্যায়ৰ গঠন ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ন্যায় অনুমানৰ মূৰ্তি ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ সংস্থান কি? ন্যায় অনুমানৰ আকাৰ নিৰ্দ্ধাৰণত মূৰ্তি আৰু সংস্থানৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা আছেনে? আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ভেন্ চিত্ৰ পদ্ধতি কি? উদাহৰণৰ সৈতে ন্যায়ৰ বৈধতা নিৰ্ণয়ত ভেন্ চিত্ৰ পদ্ধতি আলোচনা কৰক।

*** ***** ***